

ЕКОЛОГИЯ

ЩЕ ИЗЯДЕМ ЛИ СИМВОЛИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА МЪДРОСТ И ДЪЛГОЛЕТИЕ СУХОЗЕМНИТЕ КОСТЕНУРКИ В БЪЛГАРИЯ

Георги Понгеоргиев

Географското положение на България и разнообразният ѝ релеф са сред основните причини страната ни да има една от най-богатата фауна на земноводни и влечуги в Европа. До този момент в страната са установени 52 вида (16 земноводни и 36 влечуги), от които 48 вида се срещат постоянно.

За съжаление, имаме и изчезнали видове от нашата херпетофауна, това са два вида отровни змии, близко-родствени на пепелянката и усойницата, а именно: Остроумуцунестата усойница (*Vipera ursinii*, Bonaparte, 1835), която след 1934 г. за първи път бе открита през 2003 г., и Аспидата (*Vipera aspis*, L., 1758), която от 1935 г. се смята за изчезнала от пределите на България. Други два вида - Зелена морска костенурка (*Cheloniq mydas*, L., 1756) и Каретата (*Caretta caretta*, L., 1758), се смятат за случайни елементи в нашата фауна, защото не живеят постоянно в Черно море, а рядко навлизат в него през Дарданелите и Босфора.

Едни от най-интересните представители от двете групи, срещани се в България, са големият гребенест тритон, алпийският тритон, жабата дървестница, голямата крастава жаба, гръцката жаба, обикновената и каспийската блатна костенурка, шипобедрената и шипоопашата сухоземна костенурка, змиеокият гушер (среща се само в Източни Родопи), македонският гушер, късокракият гушер, жълтокоремникът (най-големият и безопасен за човека безкрак гушер в Европа), пъстрият смък, вдлъбнаточелият смък, котешката змия, тънкия стрелец, черновратата стрелушка, смъкът мишкар, турската боа и др. Всички тези видове са защитени от българското и международно природозащитно законодателство.

Земноводните и влечугите са едни от най-интересните и красиви същества, създадени от природата и в същото време застрашени от изчезване организми. Всички те погрешно се смятат за вредни от хората и масово биват избивани. Този негативизъм допълнително се

усилва от погрешни твърдения и небивали истории, някои от които са: „Краставите жаби пренасят болестта краста“ - тези жаби са наречени така заради грубата им брадавичеста кожа. Болестта краста се причинява от микроскопичен кърлеж саркоптес, който паразитира върху кучета, хора и др., но никога върху земноводни и влечуги. „Големия стрелец хвърля камъни с опашката или дадена змия е толкова голяма и стара, че дори има косми по опашката“. „Наличието на змии с големина от 3, 4 и повече метра“ - у нас най-дългата змия е големият стрелец, който рядко достига до 200 см или малко повече. Приемането на тези твърдения за верни говорят за ниска биологична култура и водят до унищожаването на едни от най-красивите същества на планетата.

В миналото, широко разпространени на територията на България, днес двата вида сухоземни костенурки, шипобедрена (*Testudo graeca* Linnaeus) и шипоопашата (*Testudo hermanni* Gmelin), са съветовно застрашени видове, вписани в Червения списък на Международния съюз за защита на природата (IUCN-2004). Те са приоритет за опазване от редица международни конвенции: Конвенция за опазване на европейската дива флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция); Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES); Директива 92/43 на ЕС от

21.05.1992 г. за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна.

В българското законодателство сухоземните костенурки попадат под протекцията на Закона за биологичното разнообразие и Наказателния кодекс на Р. България.

В нашата страна двата вида се срещат почти в цялата страна от морското равнище до около 1400 - 1500 м н.в., но числеността им рязко намалява през последните десетилетия. През 1899 г. Константин Иречек пише „Който иде от север, ще се зачуди на многобройните костенурки, с много изпъкнал щит, чер-

но и бяло-жълто карирани, около две педи дълги, които на север от Балкана по-рядко се срещат, обаче в Тракия са съвършено обикновено явление“. Ако днес бъде изминат пътят на този изследовател, вероятността да се срещнат сухоземни костенурки е малка. В момента най-висока плътност на сухоземни костенурките е установена на територията на Източните Родопи, Сакар, Дервентските възвишения, Странджа и в южните части на Струмската долина, както и в ниските части на околните ѝ планини. В останалите части на страната, поради съществуващите заплахи, популациите им са силно разпокъсани или достигнали популационен минимум. Сухоземните костенурки обитават най-често нископланински хълмисти райони, обрасли с храсти и разреждени дъбови гори. Те са дневни видове, хранят се предимно с растителна храна, но ядат мекотели и други безгръбначни животни. Снасят 2 „3 пъти в годината по 2-6 бели

яйца, които заравят в почвата на прелечени и сухи места. Малките се излюпват след около 100 - 120 дни, в зависимост от температурата и понякога излизат на повърхността едва на следващата година. И двата вида сухоземни костенурки, срещани се у нас, зимуват зарити в почвата на хълмове с южно изложение. Продължителността на живота им достига 110-120 години, но такива екземпляри са изключителна рядкост.

Причините за намаляване числеността на сухоземните костенурки могат да бъдат разделени на две групи:

1. Причини, свързани с промяна на средата, в която живеят: разрушаване, фрагментация и влошаване качествата на местообитанията; урбанизация; интензивно селско стопанство; изсичане на нискоствелени гори и храсталаци и превръщането им в обработваеми площи, пасища или иглолистни насаждения; усвояване на терени за строителство на курорти и инфраструктурни съоръжения; умшлени горски и полски пожари в някои райони на страната през последните години.

2. Причини, пряко влияещи върху популациите на сухоземните костенурки: браконьерски улов и търговия с двата вида сухоземни костенурки; преследване за лечебни цели; костенуркоядство; събиране за отглеждане на „живи сувенири“.

Ежегодно в определени територии (райони в Източните Родопи, Струмска долина и Странджа) се провежда масиран браконьерски улов на костенурки за консумация и продажба. Като центрове за традиционна консумация на костенурки могат да бъдат посочени селищата с преобладаващо католическо население (напр. Раковски, Белозем, Калояново и Житница). Данните на Бешков недвусмислено показват, че в продължение на много години уловените в различни краища на България хиляди костенурки са се насочвали именно към католическите села в Пловдивско. Конституираните в последно време нарушения също потвърждават по-горе приведените данни. Освен в посочените райони, кос-

ДУХОВНОСТ

АКРОСТИХЪТ В „АЗБУЧНА МОЛИТВА“ - ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА ТЕМАТА ЗА СЛОВОТО

В умелото използване на акростиха, на който се акцентира още в заглавието („азбучна“), авторът е вложил своя оригинален замисъл. Позицията, от която е интерпретирана темата за словото, е израз на неговата философска мъдрост и прозрение.

В символиката на акростиха е заложена ролята на словото. Тя може да бъде уподобена на триединството на вярата. От една страна, придаването на магическа сила на азбуката чрез използването ѝ като начало на всеки стих от молитвата, е послужило за отправяне на тайно послание на молещия към Твореца - искрена и гореща молба тя да бъде приета като код за общуване с новопокръстения славянски народ. От друга страна, естественото вплитане на Кирило-Методиевите букви в този интимен монолог подчертава тяхния божествен произход. От трета страна, предназначението на азбуката като посредник може да бъде реализирано, ако тя бъде достъпна за народа.

Редът, в който са подредени буквите в азбуката, следва неоспоримата логика на молитвено общуване. С първата буква „Аз“, означаваща лично местоимение, в първи стих на сцената излиза авторът, поставен пред необходимостта от думи, за да отправи посланието си: „Аз се моля Богу с тия думи“. Началната буква на втория стих подчертава, че обръщението е отправено към Бога. Следва конкретизация на Бога като изначален творец „на видимите и невидимите [неща]“. В молбата той е назован отново, този път с „Господи“, подчертавайки ролята му не само на създател,

Както в библейски план „в началото бе словото“, така и в първото известно в българската литература стихотворение „Азбучна молитва“ на Константин Преславски словото е пътят, средството и целта на духовните стремежи на автора. Молитвата, като най-интимна форма на общуване със Създателя, е израз на посвещението на средновековния просветител на едно свято дело - приобщаването на българския народ към християнската общност.

но и на господар. Трикратното назоваване на Бога в началото на молитвата е символично. Божие триединство завършва с призоваване на „живия дух“. Молитвата е директна: „да вдъхне в сърцето ми словото“ и мотивирана: „което ще бъде за благото на всички./ живеещи в твоите заповеди“. Така словото е посочено като необходимост за общуването и единството на човека с Божеството. Включването в молитвен акростих на славянобългарската азбука подсилва усещането за божествения ѝ произход.

От личното „аз“ лирическият герой преминава към обобщаващото „славянското племе“ и молбата му приема по-широки измерения. С глагола „лети“ кръщението на славяните е определено като извисяване, а самият Бог - поставен високо. Заставайки от позицията на народа, молещият добива повече смелост и молбата му става по-настоятелна: „Но сега дай ми изобилно слово - да получа сила и мъдрост от тебе“. Така словото излиза от рамките на посредник и се превъплъщава в действие (сила) и реализация (мъдрост). Но човешката натура е уязвима. Лирическият герой е обзет от страхо-

ве и съмнения и моли за помощ и закрила: „Избави ме от фараонска злоба...“. Зад библейската символика за преследването на християните в Египет стои молбата за укрепване на вярата. Авторът многократно се обръща към Твореца, наричайки го с различните му имена („Боже“, „Господи“, „Отче, Сине и пресветий Душе“, „честна пресвета Троице“. Това показва не само религиозния характер на творбата, но и една висока езикова култура, подвиженост на изказа, избягване на повторенията, грацията на образите. Посветеният в тайнството на словото не забравя своята мисия и непрекъснато се връща към нея, като подсилва мотивацията си с нови аргументи. Словото му е необходимо за възхвала на Бога: „да почна мъдро да описвам/ премъдрите ти чудеса“, но и за приближаването му към хората. А тази близост минава през разбираемия, родния език. Връзката на Константин Преславски с небесния му Отец е очевидна - обръщанията са преки, изпълнени с увереност, че ще бъде чути. Но неговата молитва не е лична. Делото на светите братя Кирил и Методий трябва да бъде продължено: „Сега вървя по дирите на учителите./ След-

вайки името и делата им/ ще направя явно евангелското слово“. Средството за постигане на тази цел е вътъканата в молитвата азбука. Славянските народи имат нужда от живото, разбираемо слово, за да се разпали в тях божествената искра на вярата. В това се състои и посланието за равнопоставеност на славянобългарската азбука и премахване на триезичието.

Триединството на словото в „Азбучна молитва“ добива своята логическа завършеност - необходимостта от ограмотяване на народа. Просвещението е път към светлината - път към знанието и опознаването на Бога и сътвореното от него. Молитвата на просветителя е обръната към Твореца, но и към неговите сънародници. Самият факт, че тя е написана в пролога на Учителното евангелие говори, че е предназначена да бъде четена и от други. Тя е първият урок - как и за какво да се молим. В такъв смисъл, нейното заучаване спомага за по-лесното запомняне и на самата азбука, изписана вертикално.

„Азбучна молитва“ ни представя идеята за писменото славянско слово по един своеобразен начин. В нея се преплитат и допълват взаимно като една „света троица“ божествената му същност, ролята му за формиране и запазване на етническото самосъзнание и култура на славянските народи и необходимостта от слово за пълноценното общуване на всеки отделен човек с универсалните духовни ценности.

Тодорка ДИМИТРОВА

ОТ СТР. 8

ЩЕ ИЗЯДЕМ ЛИ СИМВОЛИТЕ...

тенуркоядството е традиционно за част от местното население в някои общини в близост до южната ни граница: Харманлийска, Крумовградска, Ивайловградска и др.

За предотвратяване на незаконните посегателства срещу сухоземните костенурки изключително усилено работи ст.н.с. д-рн Владимир Бешков. През последните години Българското дружество за защита на птиците в партньорство с експерти от различни институции - Национален природонаучен музей и Институт по зоология към БАН, регионалните

инспекции по околна среда и водите, регионалните управления по горите и държавните лесничества, работят за опазване и възстановяване на популациите на сухоземните костенурки в България. В тази насока по инициатива на Българско дружество за защита на птиците (БДЗП) и с финансовата подкрепа на Българо-Швейцарската програма за опазване на биоразнообразието бяха реализирани редица мерки. Изготвен бе „План за действие за опазване на сухоземните костенурки на територията на България“, чиято основна цел е да ана-

лизира състоянието на популациите, заплахи и лимитиращите фактори и да очертае основните насоки и действия за опазване на двата вида сухоземни костенурки. Изготвен бе и природозащитен плакат, популяризиращ необходимостта от опазването им, както и други мерки. От написаното дотук може да се долови ясно правилната посока за опазване на биоразнообразието и природните ресурси в България - ефективно партньорство и координация в действията между държавните институции и неправителствените организации, работе-

щи за опазване на природното наследство.

Всеки, който иска да участва в дейностите за опазване на сухоземните костенурки и в цялостното опазване на биоразнообразието на България, може да се присъедини към нас.

За повече информация: Димитър Плачийски, регионален офис-координатор - БДЗП - Пловдив и Георги Полгеоргиев, координатор природозащитни проекти: гр. Пловдив 4000, П.К.562; plovdiv@bspb.org; тел. 032 626212.